

De woning als orde

Over de Chinese woningarchitectuur

Inleiding

De Chinese woningarchitectuur laat zich moeilijk vangen in één herkenbare vorm. Daarvoor is China te groot, zijn de landschappen te verschillend en zijn de klimatologische omstandigheden te uiteenlopend. Van de gesloten hofwoningen van het noorden tot de aardstenen *tulou* van Fujian, van de woningen van het droge Lössplateau tot de meer open en beschutte huizen van het vochtige zuiden: de verschijningsvormen verschillen sterk. Toch is achter deze verscheidenheid een opmerkelijke samenhang aanwezig. De Chinese woning is niet zomaar een plaats om te wonen. Zij is onderdeel van een ruimtelijke, sociale en kosmologische ordening. Haar vorm ontstaat uit de ontmoeting van een cultureel overgeleverd bouwsysteem met de concrete omstandigheden van plaats, klimaat, landschap, materiaal en leefwijze. Daarin ligt misschien wel het meest bijzondere van de Chinese woningarchitectuur: de eenheid ligt niet in de vorm, maar in de orde die zich telkens opnieuw aan de plaats weet aan te passen.

Een lange ontwikkeling

De oorsprong van de Chinese woningarchitectuur ligt ver vóór de keizertijd. Archeologische vondsten tonen al in de prehistorie verschillende vormen van nederzettingen en woningen, waaronder zowel rechthoekige als ronde structuren. In de loop van de Chinese geschiedenis ontwikkelde zich echter een steeds herkenbaarder ruimtelijke traditie, waarin oriëntatie, hof, as, hiërarchie en familieverband een belangrijke rol kregen. Die ontwikkeling vond niet plaats volgens een lineaire geschiedenis van steeds nieuwe architectonische stijlen. Veel eerder ontstond een continu proces waarin bestaande vormen werden aangepast, verfijnd en regionaal vertaald.

Dat geldt ook voor het constructieve systeem. De traditionele Chinese architectuur ontwikkelde een verfijnde houtbouw waarin kolommen, balken en dakconstructies volgens vaste principes werden samengesteld. Liang Sicheng heeft dit systeem in de twintigste eeuw op wetenschappelijke wijze uitvoerig gedocumenteerd. Zijn onderzoek laat zien dat de Chinese architectuur gedurende eeuwen een herkenbare constructieve grammatica ontwikkelde, waarin maatvoering, proportie, constructie en type met elkaar verbonden waren. De architectuur was daarmee niet het telkens opnieuw uitvinden van een gebouw, maar het voortbouwen op een overgeleverde kennis van bouwen.

De woning staat daardoor niet op zichzelf. Zij maakt deel uit van een veel oudere bouwcultuur waarin kennis van bouwen, wonen en ordenen van generatie op generatie werd overgedragen.

De orde van hemel en aarde

Maar de Chinese woning kan niet uitsluitend vanuit constructie worden begrepen. Achter de ruimtelijke ordening ligt een wereldbeeld waarin mens, aarde en hemel met elkaar verbonden zijn. De traditionele Chinese kosmologie beschouwt de wereld niet als een verzameling afzonderlijke objecten, maar als een samenhang waarin krachten en relaties voortdurend op elkaar inwerken. Begrippen als *yin* en *yang*, de vijf elementen en *qi* behoren tot deze wijze van denken. Feng Shui ontwikkelde daaruit een traditie waarin de plaats, oriëntatie en inrichting van gebouwen in overeenstemming konden worden gebracht met hun omgeving en met de krachten die daarin werkzaam werden geacht.

Daarmee krijgt het bouwen een betekenis die verder gaat dan het maken van een beschutte ruimte. De woning wordt een plaats waar de mens zich in de wereld ordent. De richting waarin een huis staat, de positie van de ingang, de verhouding tussen open en gesloten ruimten, de plaats van water en de bescherming door het landschap zijn daarom niet uitsluitend praktische beslissingen. Zij kunnen tegelijk deel uitmaken van een groter begrip van harmonie. De orde van de woning is daarmee verbonden met een orde die haar overstijgt.

De hof als centrum

Het duidelijkste voorbeeld daarvan is de binnenhof. De *sibeyuan*, letterlijk een woningcomplex waarin ruimten aan vier zijden een hof omsluiten, heeft een lange geschiedenis in de Chinese bouwcultuur en werd vooral in de Ming- en Qingperiode een karakteristiek woningtype in het noorden, met Beijing als bekendste voorbeeld. De hofwoning werd echter niet uitsluitend als woning gebruikt. Vergelijkbare ruimtelijke principes kwamen ook voor in tempels, kloosters, paleizen en andere complexen.

De hof is geen leegte die toevallig tussen gebouwen overblijft. Hij is het ordenende midden. Rond dit midden worden de verschillende ruimten geplaatst. De oriëntatie, de positie van de hoofdruimte, de zijvleugels, de toegang en de onderlinge verhouding van de vertrekken geven uitdrukking aan een sociale structuur. Familie, leeftijd, positie en gebruik krijgen een plaats. De woning wordt daardoor leesbaar als een ruimtelijk systeem.

In de klassieke noordelijke hofwoning komen verschillende ordeningen samen: de kosmische richting, de sociale hiërarchie, de familieorde, het klimaat, de privacy en het dagelijks leven. De hof verbindt ze. Hij brengt licht en lucht in het huis, biedt beschutting, organiseert het dagelijks leven en maakt tegelijk de sociale structuur van het huishouden zichtbaar. De ruimte is dus niet neutraal. De ruimte draagt de orde.

De woning als sociale structuur

Dat verklaart ook waarom de traditionele Chinese woning zo sterk verbonden is met de uitgebreide familie. De woning was niet in de eerste plaats een verzameling afzonderlijke privéruimten voor autonome individuen. Zij vormde een ruimtelijke structuur waarin verschillende generaties en rollen samen konden wonen. In grotere woningen konden meerdere hoven achter elkaar worden geplaatst. De centrale as en de opeenvolging van ruimten maakten daarbij verschillen in status en gebruik zichtbaar.

Zo ontstaat een opmerkelijke overeenkomst tussen woning en samenleving. De familie is geordend, de woning is geordend en de stad is geordend. Dezelfde gedachte kan op verschillende schaalniveaus worden herkend. De *siheyuan* is daarom niet alleen een woningtype. Hij is een model van ruimtelijke ordening.

Noord en Zuid

Toch zou het onjuist zijn om de Chinese woningarchitectuur te reduceren tot de *siheyuan*. China kent een enorme geografische verscheidenheid. De noordelijke vlakten, de berggebieden, de subtropische zuidelijke provincies en de vochtige kustgebieden stellen ieder andere eisen aan het bouwen. Klimaat en landschap worden daardoor mede bepalend voor de vorm.

In het noorden is beschutting tegen kou en wind belangrijk. De gesloten hofwoning biedt bescherming en maakt het mogelijk een beschut binnenklimaat te creëren. In het zuiden wordt de verhouding tot warmte, vocht en overvloedige regen anders. Dakvormen, overstekken, openingen, binnenhoven en ventilatie krijgen daar andere betekenissen. In bergachtige gebieden kan de topografie de woning letterlijk in het landschap dwingen. Elders wordt juist de beschikbare grond bepalend. Zo ontstaan woningen die uiterlijk nauwelijks op elkaar lijken, maar die toch uit dezelfde culturele bouwtraditie voortkomen.

De vorm verandert omdat de plaats verandert.

De veelheid van de Chinese woning

Daaruit ontstaat een opmerkelijke paradox. Hoe meer men de traditionele Chinese woning onderzoekt, hoe minder houdbaar het wordt om te spreken van de Chinese woning als één vorm. Er zijn hofwoningen, woningen aan smalle stedelijke stegen, woningen in bergachtig terrein, aardstenen woningen, ronde en veelhoekige gemeenschapswoningen, zuidelijke woningen met diepe overstekken en woningen waarin tuin en huis bijna samenvallen. Sommige woningen richten zich sterk op de straat, andere keren zich vrijwel volledig naar binnen.

De *tulou* van de Hakka in Fujian vormt bijvoorbeeld een geheel andere verschijningsvorm dan de Beijingse *sibeyuan*. Toch kunnen beide worden begrepen als antwoorden op een fundamentele vraag: hoe kan een gemeenschap een passende ruimtelijke orde krijgen binnen de omstandigheden van haar plaats? De verscheidenheid is daarom geen bewijs van een gebrek aan systeem. Zij is juist het gevolg van een systeem dat voldoende ruimte laat voor aanpassing.

De orde is niet hetzelfde als uniformiteit

Daarmee wordt een belangrijk verschil zichtbaar tussen traditionele Chinese architectuur en de moderne gedachte van standaardisatie. Een modern systeem probeert vaak de vorm te herhalen omdat efficiëntie vraagt om reproduceerbaarheid. De traditionele Chinese bouwcultuur kon daarentegen een principe herhalen zonder noodzakelijk dezelfde vorm te herhalen. De hof kan vierkant zijn of langgerekt. De woning kan groot of klein zijn. De constructie kan zich aanpassen aan materiaal en klimaat. De verhouding tussen geslotenheid en openheid kan veranderen. Wat blijft, is niet noodzakelijk het beeld. Wat blijft, is de wijze van ordenen.

Dat maakt de Chinese woningarchitectuur bijzonder interessant als architectuurcultuur. Niet de vorm wordt gestandaardiseerd, maar de onderliggende orde maakt een grote verscheidenheid aan vormen mogelijk.

Plaats, materiaal en klimaat

De regionale verschillen zijn bovendien niet alleen klimatologisch. Lokale materialen spelen een grote rol. Waar hout beschikbaar is, bepaalt hout de constructie. Waar aarde, steen of baksteen voorhanden zijn, kunnen geheel andere bouwvormen ontstaan. De woning ontstaat daarmee uit een concrete werkelijkheid.

Niet eerst een abstract ontwerp en daarna de keuze van materiaal, maar eerder een voortdurende wisselwerking tussen plaats, materiaal, klimaat, bouw kennis en vorm. Dat betekent niet dat de Chinese bouwer geen vormbewustzijn had. Integendeel. De traditionele Chinese bouwcultuur ontwikkelde zeer verfijnde proporties, ritmes en constructieve regels. Maar de vorm werd gedragen door een bestaande cultuur van bouwen en wonen.

Daarin ligt een fundamenteel verschil met het moderne architectuurbegrip, waarin het gebouw steeds sterker als een autonoom ontwerpobject wordt opgevat.

Van woning naar stad

De ordening van de woning stopt bovendien niet bij de woning zelf. In Beijing is de relatie tussen *sibeyuan*, *hutong* en stedelijke structuur bijzonder duidelijk. De woning maakt deel uit van een groter netwerk van stegen, straten en wooncomplexen. De hof is onderdeel van een ruimtelijke structuur die zich van woning naar buurt en van buurt naar stad voortzet.

De traditionele Chinese stad kan daardoor niet goed worden begrepen als een verzameling losse gebouwen. Ook hier werkt de orde door. De woning is een kleine wereld binnen een grotere wereld. Huis, hof, buurt, stad en landschap staan niet los van elkaar, maar vormen verschillende schaalniveaus van eenzelfde ruimtelijke cultuur.

Een andere verhouding tot natuur

Hier moet echter een belangrijke nuance worden aangebracht. Het zou te eenvoudig zijn om Chinese architectuur tegenover Japanse architectuur te plaatsen als respectievelijk kosmisch en natuurlijk, alsof de Chinese traditie geen directe relatie met landschap zou kennen. Dat doet zij juist wel. Het verschil ligt eerder in de manier waarop die relatie wordt begrepen.

In de Chinese traditie wordt natuur niet uitsluitend als het concrete landschap buiten het huis ervaren. Zij maakt deel uit van een grotere kosmologische samenhang waarin hemel, aarde, richting, klimaat, landschap en mens met elkaar verbonden zijn. De natuur wordt daardoor geïnterpreteerd en geordend binnen een wereldbeeld.

Daarom kan de grondhouding van de Chinese architectuur in haar meest compacte vorm worden aangeduid als:

Chinese architectuur: afgestemd op de kosmische orde.

Dat betekent niet dat de natuur daarin ontbreekt. Integendeel. Het betekent dat de relatie tussen mens en natuur wordt begrepen als onderdeel van een groter geheel.

China en Japan

Daarmee ontstaat een interessant uitgangspunt voor de vergelijking met Japan. Ook Japan nam belangrijke architectonische principes uit China over. Maar wat in Japan uit deze bronnen ontstond, ontwikkelde zich geleidelijk in een andere richting.

Waar de Chinese woning sterk de nadruk legt op ordening, oriëntatie, familie en hiërarchie, wordt in de Japanse woning de directe verhouding tot plaats, landschap, licht, overgang en gebruik steeds belangrijker. De Chinese woning organiseert de wereld; de Japanse woning stemt zich steeds verder op haar omgeving af.

Deze tegenstelling moet niet als absolute scheiding worden opgevat. Ook de Chinese woning is aangepast aan klimaat en landschap; ook de Japanse woning kent ordening en hiërarchie. Het verschil ligt in het zwaartepunt van de architectonische houding.

Zo kan het onderscheid in zijn meest compacte vorm worden weergegeven:

China: de woning als orde.

Japan: de woning als afstemming.

De werking van plaats

Wanneer plaats, richting, landschap en gebouw binnen de Chinese traditie niet slechts als afzonderlijke materiële gegevens worden beschouwd, ontstaat een andere opvatting van ruimte. De plaats is niet uitsluitend de plek waarop een woning wordt gebouwd, maar maakt deel uit van een groter verband waarin hemel, aarde, landschap en mens met elkaar verbonden zijn. De omgeving is daarmee niet alleen iets waaraan het gebouw zich praktisch moet aanpassen; zij kan ook worden ervaren als een werkelijkheid die invloed heeft op het leven dat zich daar afspeelt.

In dit verband krijgt het begrip *qi*, of **Chi**, zijn betekenis. Chi wordt vaak vertaald als energie, maar die vertaling is misleidend wanneer zij wordt opgevat in de moderne natuurwetenschappelijke betekenis. Het gaat eerder om een werkzaam beginsel, een beweging of vitaliteit die zich volgens de traditionele Chinese opvatting in de werkelijkheid manifesteert. Het is niet een afzonderlijk ding dat ergens aanwezig is, maar juist een begrip voor een samenhang die zich in verschillende verschijnselen kan uitdrukken.

Feng Shui kan vanuit die achtergrond worden begrepen als een traditionele wijze om de verhouding tussen mens, plaats en omgeving te beoordelen. Ligging, richting, terrein, water, wind, reliëf en de verhouding tot de omliggende ruimte worden niet uitsluitend vanuit praktisch nut bekeken. Zij worden betrokken op de vraag of een plaats als passend, dragend en in evenwicht kan worden ervaren.

Daarmee krijgt ook de plaats van de woning een andere betekenis. De woning wordt niet eenvoudigweg ergens neergezet om vervolgens haar omgeving te beheersen. Zij wordt **in een bestaande werkelijkheid geplaatst** waarmee zij een verhouding aangaat. Het landschap is niet slechts decor, maar mede bepalend voor de betekenis en de werking van de woning.

Dat verklaart ook waarom de traditionele Chinese woning zo sterk kan verschillen per regio. De concrete vorm wordt mede bepaald door klimaat, topografie, water, wind, materiaal en beschikbare ruimte, maar deze praktische aanpassing staat niet los van de culturele ordening. Het bouwen probeert beide samen te brengen: de omstandigheden van de concrete plaats en de grotere orde waarvan die plaats deel uitmaakt.

De architectuur wordt daardoor een vorm van **afstemming**. Niet alleen op wat zichtbaar en meetbaar is, maar op de veronderstelde samenhang waarin de plaats wordt verstaan.

Juist daardoor krijgt het Chinese begrip van bouwen een dimensie die in een zuiver functionele of technische beschouwing moeilijk zichtbaar wordt. De vraag is niet alleen of een woning goed is gebouwd of doelmatig functioneert, maar ook of zij **op de juiste wijze op haar plaats staat**.

De plaats heeft daarmee geen louter geografische betekenis. Zij heeft betekenis omdat zij deel uitmaakt van een groter verband.

En precies daarin ligt de betekenis van Chi en Feng Shui voor de Chinese architectuur: zij herinneren eraan dat de verhouding tussen gebouw en omgeving niet noodzakelijk volledig kan worden beschreven door afmetingen, functies en constructies alleen.

Slot

De Chinese woningarchitectuur laat daarmee uiteindelijk iets zien dat verder reikt dan de geschiedenis van een woningtype. Haar grote verscheidenheid ontstaat niet ondanks een onderliggende orde, maar juist **door de wijze waarop die orde zich telkens opnieuw aan een concrete werkelijkheid weet aan te passen**.

De woning is daardoor geen autonoom object. Zij is het resultaat van een voortdurende verhouding tussen kosmos, plaats, landschap, klimaat, materiaal, gemeenschap en gebruik. De vorm die daaruit voortkomt is niet het beginpunt, maar het zichtbare gevolg van een proces van afstemming.

Daarmee komt de Chinese woningarchitectuur dicht bij een gedachte die ook binnen **NOVIOTECTO** van betekenis is. Architectuur hoeft niet noodzakelijk te beginnen bij de vorm van een gebouw. Zij kan beginnen bij het **luisteren naar de werkelijkheid waarin het gebouw moet ontstaan**.

Dat luisteren is meer dan analyse. Het betekent niet alleen het vaststellen van de eigenschappen van een plaats, maar ook het openlaten van de mogelijkheid dat een plaats een betekenis of werking heeft die zich niet volledig laat vastleggen.

Hier krijgt het begrip **Werking** een andere diepte. Werking betekent dan niet uitsluitend wat een gebouw functioneel doet, maar ook wat er tussen mens, ruimte en omgeving kan plaatsvinden. Het kan betrekking hebben op een ervaring, een sfeer, een verhouding of een invloed die zich wel laat ervaren, maar niet zonder meer laat meten of bewijzen.

De Chinese traditie geeft daarvoor begrippen als Chi en Feng Shui. Die begrippen hoeven niet letterlijk te worden overgenomen om hun betekenis voor het architectuurdenken te kunnen erkennen. Belangrijker is de houding die erin besloten ligt: **de werkelijkheid wordt niet gereduceerd tot hetgeen onmiddellijk benoembaar en objectiveerbaar is.**

Daarmee opent zich een terrein dat in de moderne architectuur gemakkelijk verloren is gegaan.

Niet alles wat werkzaam is, hoeft meetbaar te zijn. Niet alles wat betekenis heeft, hoeft benoembaar te zijn. En niet alles wat een plaats met een mens doet, kan worden teruggebracht tot een technische eigenschap van die plaats.

Daar ligt een mogelijke toegang tot het **onbenoembare**.

Niet als bewijs voor een verborgen werkelijkheid en niet als uitnodiging om een oude kosmologie tot een nieuwe architectuurtheorie te verheffen, maar als erkenning van een grens aan ons begrijpen. De mens kan een werkelijkheid ervaren zonder haar volledig te kunnen verklaren. Architectuur kan daarop reageren zonder haar noodzakelijk te definiëren.

Daarmee krijgt **afstemming** binnen NOVIOTECTO een bredere betekenis. Afstemming betreft niet alleen de gebruiker, het programma, het klimaat, het materiaal of de plaats. Zij kan uiteindelijk ook betrekking hebben op datgene wat zich aan de directe benoeming onttrekt, maar waarvan de werking mogelijk wel wordt ervaren.

Hier raakt de Chinese traditie aan de vraag die onder **ORITUR** ligt:

Kan architectuur zich opnieuw leren afstemmen op datgene wat wel werkzaam is, maar zich niet volledig laat benoemen?

Wanneer dat mogelijk is, verschuift ook het begrip architectuur.

Architectuur is dan niet langer uitsluitend het maken van een object op een bepaalde plaats. Zij wordt een proces waarin een gebouw **ontstaat uit een verhouding** tussen mens, plaats, gemeenschap en werkelijkheid.

Niet het object staat centraal.

Niet de vorm.

Niet eens de architect.

Maar de **afstemming waaruit het gebouw kan ontstaan.**

Daarmee wordt de Chinese woning, ondanks haar grote historische en culturele afstand, opnieuw actueel. Zij laat zien dat bouwen ooit kon worden opgevat als het zoeken naar een passende plaats binnen een werkelijkheid die groter was dan het gebouw zelf.

En misschien ligt juist daarin een vergeten mogelijkheid voor architectuur: **niet opnieuw proberen het onbenoembare te benoemen, maar leren er ruimte voor te laten.**

Robert Geurten

Augustus 2026